

T.B.M.M.CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Grup Başkanlığı

Tarih: 14 Ağustos 2025

Sayı: 13412

34462

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Aşağıdaki sorularımın Dışişleri Bakanı Sayın Hakan Fidan tarafından yazılı olarak yanıtlanmasını arz ederim

Av. Dr. M. Sezgin TANRIKULU
Diyarbakır Milletvekili

Uluslararası hukukun temel prensiplerinden olan pacta sunt servanda (ahde vefa), bir devletin taahhütlerine sadık kalmasını emreder. Bu ilke, yalnızca Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi kapsamındaki yazılı antlaşmaları değil, aynı zamanda devletlerin tek taraflı eylemleri (unilateral acts), sözlü beyanları ve hatta belirli durumlardaki sessiz kalmaları (acquiescence) yoluyla oluşan yükümlülükleri de kapsar. Uluslararası Adalet Divanı'nın İhlen Beyanı'nı temel alan Doğu Grönland Davası ve Fransa'nın kamuya açık beyanlarını bağlayıcı kabul eden Nükleer Denemeler Davaları gibi içtihatlar, sözün ve hatta sükûtin dahi bir devleti nasıl bağlayabildiğini kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ortaya koymuştur. Son 20 yıllık dönemde, diplomasinin hızlandığı, liderler arası kişisel diplomasinin ve gayriresmi müzakerelerin (non-paper alışverişi, çalışma yemekleri vb.) yoğunlaştığı bir konjonktürde, TBMM denetiminin dışındaki alanlarda Türkiye adına hukuki sonuç doğurabilecek taahhütlerde bulunulması riski, hiç olmadığı kadar artmıştır. Bir yetkilinin sözlü beyanının ileride Türkiye aleyhine bir estoppel (çelişkili davranış yasağı) ilkesi gereği kullanılması veya belirli bir oldu bittiye itiraz edilmemesinin zımni kabul (acquiescence) sayılması, ulusal egemenliğimizi ve Meclis'in anayasal yetkilerini aşındırabilecek en ciddi tehlikelerdendir. Bu nedenle, son 20 yıllık döneme ilişkin icraatların bu kritik hukuki perspektiften aydınlatılması, bir denetim görevinin ötesinde, milli bir sorumluluktur.

Bu kapsamda;

1- Son 20 yıllık dönemde (Temmuz 2005 - Temmuz 2025), Hükümetleriniz tarafından yabancı devletlere veya uluslararası örgütlere, yazılı bir antlaşma metni olmaksızın, hukuken bağlayıcı nitelik taşıyabilecek (de jure veya de facto) herhangi bir sözlü taahhüt, "centilmenlik anlaşması" (gentlemen's agreement), veya tek taraflı beyan (unilateral declaration) yoluyla bir yükümlülük altına girilmiş midir? Girilmişse, bu taahhütlerin konuları, muhatapları, tarihleri ve bu taahhütlerin doğurduğu opinio juris'in (hukuki kanaat) niteliği nedir?

2- Özellikle 2011 sonrası dönemde Suriye ve diğer bölgelerden kaynaklanan göç krizine ilişkin olarak, Avrupa Birliği yetkilileri veya üye ülke liderleriyle yapılan görüşmelerde, Geri Kabul Anlaşması ve 18 Mart Mutabakatı gibi yazılı metinlerin ötesinde, bu metinleri "tamamlayıcı" veya "genişletici" nitelikte, Türkiye'ye mali, idari veya demografik ek yükümlülükler getiren sözlü taahhütlerde veya mutabakatlarda bulunulmuş mudur?

3- Uluslararası hukukta estoppel ve acquiescence ilkeleri yoluyla devletlerin sessiz kalarak veya önceki beyanlarıyla çelişerek hak kaybına uğrayabildiği bilinmektedir. Son 20 yılda, özellikle Ege'deki egemenliği tartışmalı coğrafi formasyonlar, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları veya komşu ülkelerin sınır ötesi operasyonları gibi konularda, Türkiye'nin resmi itiraz mekanizmalarını işletmeyerek veya yetkililerinin muğlak beyanlarıyla zımnen bir durumu kabul ettiği iddiasına zemin hazırlayabilecek kaç vaka yaşanmıştır? Bu risklere karşı Dışişleri Bakanlığı bünyesinde bir "zımni kabul" takip ve analiz masası var mıdır?

4- Son 20 yılda, büyük altyapı projeleri (nükleer santraller, köprüler, havalimanları), enerji anlaşmaları veya stratejik özelleştirmelerle ilgili olarak yabancı devletlere, şirketlere veya uluslararası finans kuruluşlarına, yazılı sözleşmelerde yer almayan ve ileride uluslararası tahkimde (international arbitration) Türkiye aleyhine delil olarak kullanılabilecek nitelikte, "kamulaştırma garantisi", "mevzuat değişikliği güvencesi", "kur garantisi" veya "vergi imtiyazı" gibi konularda sözlü taahhütler verilmiş midir?

5- Günümüz diplomasisinde sıklıkla kullanılan ve resmi bir hukuki belge niteliği taşımayan ancak tarafların niyetini ortaya koyan "non-paper" (gayriresmi bilgilendirme notu) alışverişleri yoluyla, son 20 yılda Türkiye hangi konularda müzakereler yürütmüştür? Bu gayriresmi metinlere dayanılarak varılan, ancak nihai bir antlaşmaya dökülmemiş sözlü mutabakatlar mevcut mudur?

6- Uluslararası hukukun temel taşı olan pacta sunt servanda (ahde vefa) ilkesi, şeklinden bağımsız olarak devletin rızasına dayanan taahhütleri kapsar. Son 20 yılda, TBMM denetiminden geçmemiş ancak 'ahde vefa' ilkesi gereği Türkiye'yi bağlayan, müzakere tutanaklarına veya diplomatik notalara yansımış sözlü mutabakatlar mevcut mudur? Hükümetiniz, Meclis iradesi olmadan verilen bu tür bir sözün millet adına bağlayıcı olmasını nasıl izah etmektedir?

7- Son 20 yılda, terörle mücadele, savunma sanayii işbirliği veya yabancı askeri unsurların Türkiye'deki mevcudiyeti/geçışı gibi konularda, ikili veya çok taraflı yazılı anlaşmaların ruhunu aşan, bu anlaşmalarda belirtilmeyen "operasyonel kolaylıklar", "istihbarat paylaşım taahhütleri" veya "fiili durum yaratma" şeklinde sözlü mutabakatlara varılmış mıdır? Varıldıysa, bu durumun hukuki dayanağı nedir?

8- Norveç Dışişleri Bakanı Ihlen'in 1919'da Danimarkalı mevkidaşına sözlü olarak "Grönland üzerinde Danimarka egemenliğinin tamamına ilişkin planlarda Norveç hükümetinin herhangi bir zorluk çıkarmayacağını" belirtmesinin, 14 yıl sonra Uluslararası Adalet Divanı'nda Norveç aleyhine delil olarak kullanıldığı ve ülkesini bağladığı malumdur. Hükümetiniz, Türkiye Cumhuriyeti adına görüşme yapan bir yetkilinin, benzer bir şekilde, kritik bir ulusal menfaat konusunda (örneğin Kıbrıs, Ege adaları, Karadeniz'in statüsü vb.) yapacağı bir sözlü beyanın, on yıllar sonra ülkemizin aleyhine kullanılabileceği riskini tam olarak idrak etmekte midir? Bu tarihsel dersten yola çıkarak oluşturulmuş spesifik bir kriz önleme mekanizması var mıdır?

9- Uluslararası Adalet Divanı'nın Nükleer Denemeler Davaları'nda ortaya koyduğu üzere, sadece ikili görüşmelerde değil, bir devlet başkanının veya bakanın kamuoyuna yönelik (basın toplantısı, resmi demeç vb.) tek taraflı beyanları dahi devleti bağlayıcı taahhütler olarak kabul edilebilmektedir. Bu çerçevede, Hükümet üyelerinin ve üst düzey bürokratların kamuoyuna verdikleri demeçlerin uluslararası hukuk açısından

potansiyel bağlayıcılık taşıyıp taşımadığına dair, beyan öncesinde bir "hukuki kontrol" veya "risk değerlendirmesi" yapan bir mekanizma işletilmekte midir?

10- Anayasamızın 90. maddesi uyarınca TBMM'nin onayından geçmesi gereken bir konunun, müzakereler sırasında bir "sözlü mutabakat" veya "centilmenlik anlaşması" (gentlemen's agreement) adı altında TBMM denetiminden kaçırılması ihtimaline karşı anayasal güvencemiz nedir? Hükümetiniz, "yazılı antlaşma" ile "bağlayıcı sözlü mutabakat" arasında anayasal denetim açısından bir fark görmekte midir, yoksa her ikisini de aynı derecede TBMM'ye bildirilmesi gereken taahhütler olarak mı kabul etmektedir?

11- Ihlen Beyanı örneğinde olduğu gibi, bir sözlü taahhüt genellikle bir "karşılık" (quid pro quo) beklentisiyle verilir. Türk yetkililerin, bir alanda (örneğin ticari imtiyaz) kazanım elde etmek uğruna, başka bir hayati alanda (örneğin askeri veya egemenlik) verdikleri sözlü tavizlerin kaydını tutan, denetleyen ve bu tür "paket müzakerelerin" bütüncül riskini analiz eden bir devlet mekanizması mevcut mudur?

12- Hükümetiniz, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun "Devletlerin Tek Taraflı Eylemlerine Uygulanacak Kılavuz İlkeler" gibi uluslararası hukukun gelişimini yansıtan metinleri ne ölçüde takip etmektedir? Bu ilkelere göre, "açık ve spesifik terimlerle" yapılan tek taraflı bir beyanın bağlayıcılık kazanacağı göz önüne alındığında, diplomatik dilin incelikleri konusunda yetkililerimize ne tür periyodik eğitimler verilmektedir?

13- Yabancı bir devletin, Türkiye'nin sözlü bir taahhütte bulunduğunu iddia etmesi durumunda, bu iddianın aksini ispat yükümlülüğü pratikte Türkiye'ye düşebilecektir. Hükümetin, bu tür kötü niyetli veya yanlış yorumlanmış iddialara karşı savunma yapmak amacıyla, özellikle gayriresmi veya baş başa yapılan kritik görüşmelerin içeriğini eksiksiz ve güvenilir bir şekilde kayıt altına alma (ses kaydı, deşifre, onaylı tutanak vb.) zorunluluğu getiren bir iç yönetmeliği var mıdır? Yoksa bu durum, görüşmeyi yapan yetkilinin kişisel hafızasına ve notlarına mı bırakılmaktadır?

14- Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliği'nin, Hükümet üyeleri veya diğer yetkililer tarafından yapılması planlanan önemli dış politika konuşmalarını veya müzakere pozisyonlarını, "potansiyel bağlayıcı sözlü taahhüt" riski açısından önceden inceleyip onay verdiği bir "hukuki vize" sistemi uygulanmakta mıdır? Böyle bir sistem yoksa, milli menfaatlerin tek bir kişinin anlık beyanına terk edilmesi riskini nasıl açıklamaktasınız?

15- Geçmişte herhangi bir yabancı devlet veya uluslararası kuruluş, Türkiye'nin yetkili bir temsilcisinin sözlü beyanına dayanarak ülkemiz aleyhine bir hak veya lehimize bir yükümlülük iddiasında bulunmuş mudur? Bulunmuşsa, bu iddialar karşısında Hükümetin hukuki ve diplomatik savunma stratejisi ne olmuştur ve süreç nasıl sonuçlanmıştır? Bu vakalardan kurumsal dersler çıkarılmış mıdır?